

A megyeháza tervezését Fruhmann Antal (1801–1863) építész, rajztanár – Győr több jeles épületének megalkotója – végezte, legalábbis az egyik tervrajzon az ő neve olvasható. A kialakult épület szerény külsejével elűt az országszerte épített pompásabb megyeházaktól. A Liszt Ferenc utcai főhomlokzat közepén helyezkedik el a megyecímerrel díszített, félköríves, orszárlánfejes kapu, felette kovácsoltvas kőgyámokon nyugvó erkély van. A homlokzat két szélén három-három ablak szélességben kis kiülésű rizalit osztja meg, ezeken az első emeleti nagy ablakok felett oromzatos párkányok láthatók.

A XIX. század végén, 1896-ban a vármegye a honfoglalás 1000. évfordulója alkalmából egy emléktáblát avatott fel a közgyűlési terem bejáratánál, majd 1898-ban Erzsébet királyné emlékére az udvaron egy emlék-fenyőfát ültettek. Míg az előbbi eltűnt, az utóbbi ma is él.

A cikk szűkre szabott keretei nem engedik, hogy a továbbiakban is ilyen részletesen foglalkozzam az épület történetével, ezért röviden: az épület egészen 1971-ig volt a megye központja, s az ezt követő esztendőben költözött a mai, Árpád utcai helyére. Az 1980-as években az első emeleti befalazott kerengőt kibontották. Jelenleg a földszinten Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának, illetve a Győr-Moson-Sopron Megyei Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatalnak ad otthont.

Néma Sándor

Források: *Borbély Virgil–Valló István: Győr város építéstörténete.* Bp. 1956.; Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára: A megyeház építési költségei IV.A.6.k.; *Kisari Balla György: Török kori várrajzok* Stockholm. Bp. 1996.; *Németh Ambrus: Adalékok a Szent Ferenc rendiek egykori győri kolostorának történetéhez, I–II. közlemény.* In: Győri Szemle 1931.; *Valló István: Győr ismertetése és tájékoztatója.* Győr, 1930.; *Villányi Szaniszló: Győrvár és város helyrajza, erődítése a XVI. és XVII. században.* Győr 1881.

A magyarországi árvizek és az ellenük való védekezés történetéről

Ha a hazai árvizek történetét nem csupán történeti tekintetben, hanem a folyók természete szempontjából is meg akarjuk érteni, akkor tudomásul kell vennünk, hogy az árvíz, miként a kisvízes időszak is – a folyó életének sajátos, természetes állapota. Azt, hogy számunkra, a XXI. század embere számára mindkettő szélsőséget jelent, s ellene értekeink megóvása, megélhetésünk érdekében védekezni kell – ezt a Kárpát-medencében élő társadalom történelmi fejlődése hozta magával.

A honfoglaló magyarság a Nagy-Alföldön változatos vízi világot talált, amelyben a nagyobb folyók árvize kevésbé volt értelmezhető úgy, mint napjainkban, hiszen az nem „zúgva, bögyve” jelentkezett az ártereken, hanem lassan emelkedve töltött meg több tíz, esetleg száz kilométeres szélességben minden rendelkezésre álló mélyületet. Az alföldi folyók sem voltak úgy elhatárolva egymástól, mint az átfogó vízszabályozások befejezése után, hanem helyenként összefolytak, egyes magaslatokat, mint szigeteket körbefolytak, majd megint találkoztak és úgy vezetett az útjuk a végső befogadó, a Duna felé. A nagyon kis esésű Alföld lehetőséget adott a folyó víznek arra is, hogy időnként medrét megváltoztassa, kacsaringóztassa, morotvákat (mortua aqua, azaz holt víz) hozzon létre. Ezen vízi világ kialakulásában és formálódásában az embernek vajmi kevés szerep jutott. Kis falvait, településeit olyan magaslatokra építette, amelyek kiemelkedtek a víz által gyakorta látogatott területből, s ha időnként mégis víz alá került, akkor vagy elköltöztek a lakók egy még magasabb térszínre, vagy pedig szegényes házukat olyan anyagból építették, amit az árvíz átmosott ugyan, de viszonylag könnyen helyre lehetett állítani. Mert azért a vízjárta terület háborúk idején megközelíthetlensége miatt biztonságot is jelentett. Hogy hol találtak magasabban fekvő területet – nem kellett ahhoz mérnök az egykori jobbágnak –, azt az árvíz jelölte ki számukra. Az egykori ártéri emberek mindenkor élete ezer szállal kötődött a vizekhez. Számos kitűnő néprajzi és történeti leírás foglalkozott velük, és gazdálkodásuk módjával, így erre most nem térünk ki. Mindössze

annyit érdemes megemlíteni, hogy az *ártéri gazdálkodás* a vizek mellett élőknek nem a meggazdagodás forrása, hanem a túlélés egyedüli lehetősége volt. A fő tevékenység ezen a területen a halászat és a gyűjtögetés mellett az állattartás volt, s kisebb hangsúlyt kapott a földművelés. Természetes volt az elzártág, az ország szellemi és gazdasági vérkeringéséből való kimaradás, s a vízi világnak az itt élőket sújtó erőteljes egészségügyi szelekciója. Mindez azonban erős hagyományokat, változatos mesterségbeli készségeket, közösségi kötődéseket is kiteremt.

A másfél évszázados török háborúk tovább rontottak az alföldi vízviszonyokon. A gyakorta kószáló martalócok, akik között szinte valamennyi fegyveres nációt (törököt, rácot, németet, magyart és még Isten tudja kiféléit, miféléit) meg lehetett találni, egyaránt sanyargatta a föld népét. Előlük leginkább az *„illa berek, nádak erek”* jelentett menekülést. Így azután inkább csak a harcoktól leginkább mentes, s a királyi Magyarországhoz tartozó felvidéki és kalföldi területeken indult meg némi – uralkodói rendelkezésekbe, törvényekbe bújtatott – mozgolódás a Rába, a Duna, a Vág és a Garam árvizei ellen. Általánosságban elmondható, hogy az árvizekkel mindaddig nem foglalkoztak különösebben az időszakosan vízjárta vidéken élő emberek, amíg értékeikben valamilyen kár nem esett.

Az egyik első hazai feljegyzés, amely a mai főváros környékén bekövetkezett árvízről tudósít, a Pray-féle Szent Margit legendában található. „(1267) *Karácson után lőn nagy árvíz úgy, hogy bejűve a klastromba... az nagy udvarra*”. Mint annyi nagy árvíz ezen a vidéken, minden jel szerint ez is egy – a Csepel-sziget északi csücskénél kialakult – jégtorlasz visszaduzzasztásának következménye lehetett. A krónikások feljegyzései a XIII–XVII. századok között 19 dunai és mindössze 7 tiszai árvízről szólnak. Ez utóbbiak alacsony száma azzal is magyarázható, többnyire csak akkor emlékeztek meg a tényről, ha az valami hadmozdulatot, vagy egyéb fontosabb eseményt gátolt. Amúgy a dolog nem volt igazán fontos. Mindenesetre az első jelentős szegedi árvíz például az 1689. esztendőhöz köthető. A XVIII. századtól kezdve azután egyre inkább sűrűsödnek az árvízi adatok.

A török hódítás megszűnte utáni békésebb XVIII. század gazdasági fejlődése tűzte először napirendre a hazai vízimunkák kérdését. Úgy is mondhatnánk, hogy a berendezkedő Habsburg-kormányzat az ország politikai rendezése után a természeti viszonyok rendezését helyezte előtérbe. Nem véletlenül, hiszen a csaknem két évszázados háborúskodás következtében az ország jelentős része elnéptelenedett, s a már korábban – bizonyos foltokban megszelídített kultúrtáj is elvadult.

A Kárpát-medencében a korábbi századokhoz képest békés XVIII. században a betelepítéseknek is köszönhetően növekedett a lakosság létszáma, fejlődött a mezőgazdaság teljesítőképessége, s a század vége felé megkezdődő napóleoni háborúk következtében kialakult agrárkonjunktúra új kérdéseket vetett fel a nagykiterjedésű az árvízjárta területek hasznosítása tekintetében. Az ország legnagyobb folyóinak (Duna, Tisza, Körösök, Dráva, Rába, stb.) szabályozását immár nemcsak a part menti birtokosok és városok kezdték egyre inkább szorgalmazni, hanem a merkantilista szemléletű Habsburg uralkodók is, mivel belátták: a szabályozási munkák az udvari kincstár érdekeit is szolgálják.

Az 1830. évi tiszai nagy árvíz tanulságai előtérbe állították a Tisza szabályozásának ügyét. A kormányzati tényezők számára először a tiszai mérnökök által végzett vízrajzi felmérés adatai tették nyilvánvalóvá, hogy a tiszai árvizek az érintett 18 vármegyében 854 települést veszélyeztethetnek. Ez a feltűnően magas szám sok mindenről árulkodott. Nem valószínű, hogy évszázadokkal ezelőtt élt eleink szánt-szándékkal árvíznek kitett helyen építették fel településeiket. Azok legnagyobbbrészt egykori szárazulatokon álltak, de a Tisza és mellékfolyóinak vízgyűjtő területén évszázadokon át végzett erdőirtás és legeltetés következtében fokozatosan növekedett a hegyvidékekről a síkságokra lezúduló eső és hólé mennyisége és a víz lefolyásának gyorsasága, s mindez az időjárási változásokkal párosulva egyre emelkedő árvízszinteket eredményezett. Így azután egykor biztonságosnak tekintett ármentes települések veszélybe kerültek és az élelmiszerellátásban egyre fontosabb szerepet játszó szántóföldi gazdálkodás kiterjesztése is nehézségekbe ütközött. A Tisza és mellékfolyóinak szabályozása elkerülhetetlenül országos ügyggyé vált. Ekkor már nem az volt a kérdés, hogy szabályozzák-e a Tiszát és mellékfolyóit, vagy sem, hanem az, milyen módon hajtsák azt végre!

Az ország XIX. századi történetében két nagy árvíz-katasztrófáról mindenképpen részletebben szólni kell, nem csupán az emberéletben okozott veszteség és anyagi pusztulás mértéke, hanem a hazai ármentesítés fejlődésében betöltött katalizáló szerepe folytán is.

Ha a reformkorban az árvízvédelmi szervezet nyomait kutatjuk, kevés értékelhető adatra találunk. Lényegében mindenki úgy védekezett, ahogy tudott. Elég, ha csak az 1838. március 15-én a városba betört pest-budai (óbudai) jeges árvízre gondolunk. A védekezés a városi közszolgák és az érintett lakosság bevonásával történt, majd amikor a jeges árvíz áttörte a gátakat, a legteljesebb zűrzavar uralkodott a városban. A bekövetkezett tragédia arra utalt, hogy a három város (Óbuda, Buda és Pest) vezetői nem mérték fel kellően a várható veszedelmet, s nem készültek fel a tömeges mentésre sem. Az eluralkodó kapkodás és fejetlenség láttán a nádor árvízi királyi biztost nevezett ki, aki a szerencsétlenül jártak mentését és elhelyezését, valamint az éhezők ellátást kapta feladatul. A mentésben a ladikkal, csónakkal rendelkező révszek, halászok, vízimolnárok, valamint a vállalkozó polgárok mellett – s ez a tény kevésbé közismert – a császári és királyi helyőrség alakulatai vettek részt. A Duna áradása persze nem csupán Pest-Budát, hanem a Duna-kanyar településeit és a Csepel-sziget mentét, valamint Mohácsig, Dávodig majd minden falut érintett. Összesen 153 ember fulladt a vízbe (ebből másfél száz Pest-Budán!), s máig nem lehet tudni hányan haltak meg a jeges vízben szerzett betegségek következtében.

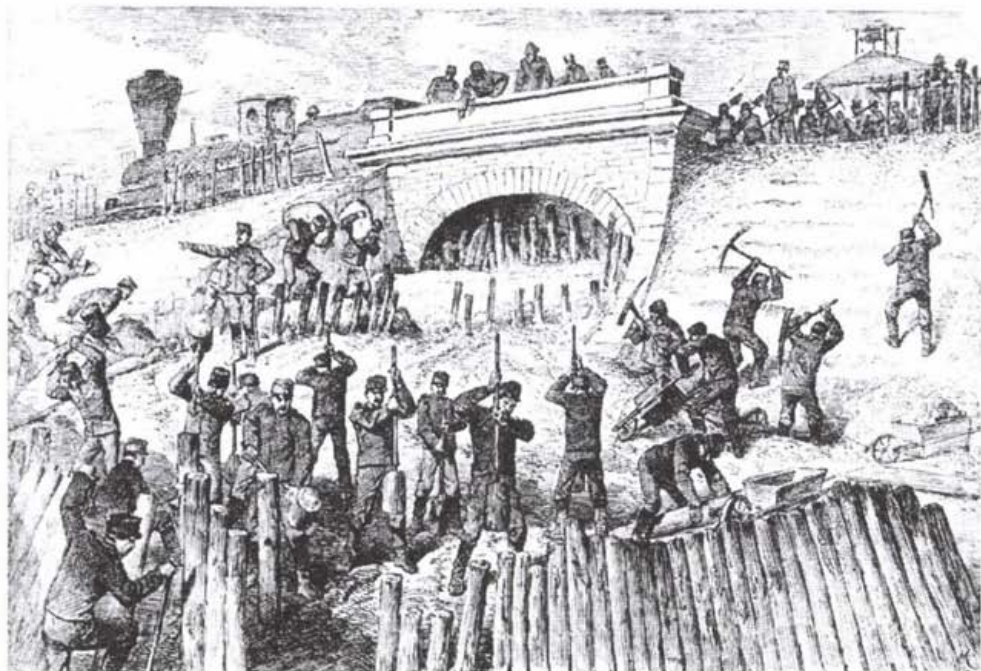
Nagyobb városok árvédekezése a fentiekhez hasonló módon történhetett. A településeket – ahol lehetett – körtöltésekkel vették körbe, s azt védtek elszántan. A mezőgazdasági területek időnkénti elöntését pedig belekalkulálták a gazdálkodásba. Az ártéri falvak házait sok helyen eleve úgy építették, hogy ha az árvíz „megfuttja” a falut, akkor csak a vályogfalakat vigye el, s a faszervezetet hagyja meg. A veszélyeztetett lakosság egy kis tutajt tartott szegényes háza környékén, hogy a vész idején legyen mire feltenni a családot és a féltettebb ingóságokat.

A pest-budai árvíz hatására az országgyűlés törvényt (1940:IV. tc.) fogadott el a Duna és egyéb folyamok szabályozásáról, de a kezdeti nekibuzdulást hamar lelohasztotta a pénzhiány, no meg az a tény, hogy hasonló árvízzel a Duna jó ideig nem fenyegette a fővárost. Csak 1870-ben fogtak neki a budapesti szakasz szabályozásának. Éppen jókor, mert az 1876 február-márciusában beköszöntő nagy jeges árvíz már a lényegében elkészült művekkel találta magát szemben, s a fővárosban nem okozott különösebben nagy károkat. Annál inkább a Budapest alatti Duna-szakaszon, amelynek szabályozását az 1881. évi I. törvény éppen az árvíz tanulságait leszűrve írta elő.

Korántsem volt ilyen szerencsés három esztendő múlva Szeged városa, jöllehet egy komoly tiszai árvíz figyelmeztetése itt is 1876 márciusában történt meg. A sikeresen kivédekezett árvíz azonban elaltatta a város árvízvédelméért felelős vezetőinek, no meg a mindenkori kormánynak figyelmét is. Az újabb fenyegető tiszai árvíz hírére a város vezetőiből 1878 decemberének végén alakult meg a vízvédelmi bizottság. A védekezésre kezdetben a városi polgárokból verbuvált ingyenes közerő állt rendelkezésre. A veszélyeztetett négy töltésszakaszon munkálkodó emberekre a töltések nyúlgáttal történő magasítása várt. Ahogy telt az idő a védekezők egyre jobban kifáradtak és szökdöstek el a helyszínről. Eközben a kormány a környező ármentesítő társulatok élére kormánybiztosokat küldött ki, akik a helyi árvédekezést irányították. Meg kell jegyezni, hogy ezek a kormánybiztosok nem szükségszerűen rendelkeztek árvédekezési műszaki ismeretekkel, ezek a potentátok inkább az állami közigazgatás, vagy a politika „töltéseinek” szereztek bőséges tapasztalatot.

A szegedi városi főkapitány február 27-én kidoboltatta a vészhelyzetet. A „vészbizottság” segélykérő távirataira válaszul a honvédelmi miniszter Temesvárról 86 utászkatont és 46 pontont irányított Szegedre. A katonai egységet vezető altábornagy a helyszínre érkezve azonnal látta, hogy ez a létszám „csepp az árvízben”, s ezért újabb utász-csapatokat rendeltek Szegedre.

A várost védő vasúti töltés magasításán kezdetben ezek dolgoztak. Noha az utolsó napokban a napdíjat megemelték, ennek ellenére eltűnedezték a napszámosok. Amikor végül az utolsó védelmi szakasz, a vasúti töltés is átszakadt, a helyszínen zömmel már csak az utászok védekeztek.

Utászok védekezési munkálatai a szegedi vasúti töltésen (A Duna Múzeum Archívumából)

Ugyancsak a katonai alakulatok voltak a mentésben is a legszervezettebbek. Nem rajtuk, meg a bátor szegedi polgárokon múlt, hogy az árvíznek közel másfélszáz halálos áldozata lett.

Az ár levonultával a magasra szökő közfelháborodás hatására a kormány külföldi szakértőket hívott az országba megvizsgáltatni, vajon mi vezetett a katasztrófához, s miképpen kell a Tisza-szabályozás munkáját folytatni. A szakértők semmi olyant nem találtak, ami a hazai szakemberek által ne lett volna ismert, s amellyel a kormányzatot évek óta ne bombázták volna. A szükséges lépések sorában elsőként, még 1879-ben megalakították a Kultúrmérnöki Hivatalt, amely a hazai mezőgazdaság érdekeinek megfelelően a talajjavítások és területi vízrendezések feladatait koordinálta; még ugyanabban az évben és 1880-ban több törvény intézkedett Szeged és a tiszai társulatok megsegítéséről; 1884-ben megszületik a tiszai vízrendszer egységes szabályozását megalapozó ún. „tiszai” törvény (XIV. tc.); 1885-ben a parlament elfogadta a vízjogi törvényt (XXIII. tc.), amely első alkalommal foglalta keretbe a hazai vizekkel és vízhasználatokkal kapcsolatosan az elmúlt fél évszázad alatt kifejlődött jogviszonyokat, s írta elő az ármentesítő társulatok számára az árvédelmi mozgósítási terv elkészítését. 1886-ban a kormányzat életre hívta a vízrajzi szolgálatot, amelynek a rendszeres vízrajzi adatgyűjtést, az árvízi előrejelzés megszervezését, s a vízszabályozások hatásainak tanulmányozását tűzték ki alapfeladatául. A jó irányban tett lépések közé tartozott 1891-ben – az addig külön miniszteriális tárcák felügyelete alatt működő – folyammérnöki és kultúrmérnöki hivatalok egységes irányításának megteremtése, az Országos Vízépítészeti Hivatal (1899-től Országos Vízépítési Igazgatóság – OVI) keretén belül.

1888-ban a nagy téli csapadék és a tavaszi esőzés magas árhullámot hozott a Tiszán és a Dunán egyaránt, ismét gátszakadás, árvíz következett. Március közepén a Bega, a Maros, az Árva és a Vág, majd a Szamos és a Körösök, azután az utóbbiakkal csaknem egy időben a Hernád és az Ipoly öntött ki medréből. A tiszai ár tetőzési magassága a Felső- és Közép Tiszán több helyütt egészen 1970-ig – a védtöltések kiépítésének szempontjából – mértékadó árvíz-szint volt.

Az OVI az 1888. évi tiszai árvíz okait vizsgálva megállapította, hogy a töltésépítések során sok helyütt nem vették kellően figyelembe a kedvezőtlen talajviszonyokat és a sok erdőirtás is

Szeged főtere az 1879. évi árvíz idején

rontotta a helyzetet. Fontos tanulságot szolgáltat az a megfigyelés, hogy az árhullámok ismét magasabbak voltak a korábbiakhoz képest. A megoldást a hatóság új töltésméretetek kiépítésében jelölte meg. Az ármentesítő társulatokat tehát kötelezték gátjaik újbóli átépítésére, a méretezésnél az 1888. évi vízmagasság figyelembevételével. A Szolnok feletti társulatoknak 1 méterrel, Szolnok alattiaknak pedig 1,5 méterrel kellett töltéseiket az addig mért maximális árvízszint fölé emelniük.

Kisebbs-nagyobb árhullámok időnként levonultak a Dunán és a Tiszán is, azonban igazán komoly veszélyt 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején áradó Tisza, de méginkább a Körösök jelentettek. Az árvízi védekezést úgy kellett folytatni, hogy az árvédelmi töltések nemegyszer tűzértségi védállást is jelentettek a harcoló vöröskatonák és román királyi csapatok között. A Körösökön ekkor mért vízállás 1970-ig mértékadó árvízszint volt.

A háborút lezáró trianoni béke gyökeresen új helyzetet teremtett a magyar vízügyek terén. Azzal, hogy a Kárpát-medence fő folyóinak vízgyűjtő területe, a Kárpátok hegyláncja a határon kívül került, újra kellett gondolni az árvíz- és belvízvédelmi rendszert, ki kellett építeni az addig hiányzó nemzetközi vízügyi kapcsolatokat, s az utódállamokkal megfelelő viszonyt kellett kialakítani, hogy az alvízi létből fakadó hátrányokat az ország ne szenvedje meg. Ilyen körülmények között az árvédelmi biztonság kérdése megszűnt magyar belügy lenni. A húszas években megjelent a „trianoni gát” fogalma, amely főleg a keleti országrészben a határ túloldalán keletkező gátszakadások kiömlő vizét volt hivatott a magyar oldalon feltartóztatni.

Az egész országot, s főleg annak gazdasági erejét igénybe vevő árvízi terhelés az 1940-es években vette kezdetét. Az 1940 március-áprilisában levonult dunai-tiszai árvizek és belvizek kb. 8 ezer km²-t tartottak fogságukban a megnövekedett területű országban. Egy év múlva a Duna jege a jugoszláv szakasztól Budapestig összetorlódott és Budapesten 738 cm-es vízállás mellett több mint 400 cm-es duzzasztást okozott. A torlasztott víz Apostagnál négy helyen átszakította a töltést és elöntötte a Duna vonala és a Dunavecse-Szabadszállás-Fülöpszállás-Kiskörös-Baja közötti területeket. Nem volt több szerencséje a következő évben sem a Duna alsóbb szakasza, valamint a Körös-Tisza-Maros szöge mentén élő telepü-

léseknek. A háborús pusztítások forgatagában jobbára csak a közvetlenül érintett települések lakói emlékezhetnek keserűen a Duna 1945. évi jeges árvizére.

Az okozott káron kívül megkülönböztetett jelentősége volt az 1947 szilveszterén bekövetkezett tivadari gátszakadásnak. A Felső-Tisza vidékének ezen szomorú eseményét használta fel indokként az erőteljesen balra tolódott „koalíciós” kormányzat a viszonylagosan független, belső önkormányzattal rendelkező ármentesítő társulatok 1948. évi államosítására. A Dunát és legnagyobb hazai mellékfolyóját azonban kevésbé foglalkoztatták a Rákosi-korszak közigazgatási húzásai. 1954. július közepén, átázás következtében egymás után hat helyen szakadtak át a felső-dunai gátak, két év múlva pedig hősiességem folyt a jégzajlásos, jégtorlaszos Duna Budapest alatti szakaszán egészen Bajáig. Ezt az 1956. tavaszi árvizet sem sikerült megúszni, mert a tassi vízerőtelepnél, Domborinál, Bajánál és Pörbölynél a gátak több helyütt sem bírtak ellenállni a jeges víz erejének. Az egykorú védekezők számára kísérteties lehetett a jégtáblák által leborotvált hullámtéri füzesek látványa, vagy a mohácsi partfalat támadó jég recsegő-ropogó morajlása.

Az 1950-es évek nagyvízei után az újabb megpróbáltatásokat az 1965. évi sikeresen, magyarországi gátszakadás nélkül végigvédekezett dunai tavaszi-nyári árvíz jelentette, amely a folyó egész hazai szakaszán rendkívüli árvédekezéssel járt. Nem volt ennyire szerencsés a Répce és a Rába vidéke, ahol a gátszakadásokon kívül halálos áldozatokat is követelt a közel 500 km²-nyi területet elöntő áradás. Az árvízi tapasztalatok nyomán – hiszen a tetőző vízállások sok helyen meghaladták az addig mért értékeket – újabb nagyarányú fejlesztések történtek a Duna középső szakaszának védelme érdekében.

A következő években, évtizedekben a Duna „hallgatott”. Ekkor viszont a Tisza völgye felé fordult az országos figyelem. 1966 februárjában egy komoly, töltésszakadásokkal kísért jeges árvíz alakult ki a máskor oly békés Berettyón, majd az 1970. évi tiszai árvíz szinte mindenütt felülírta a korábbi maximális vízszinteket. Mivel több árhullám torlódott egymásra, csak hosszan elhúzódó védekezéssel lehetett elhárítani az árvízveszélyt. A Szamos Romániában bekövetkezett gátszakadásai miatt szinte akadálytalanul öntött el a víz a Felső-Tisza vidékén több települést. A ország lakosságának nem árvízveszélyes vidékén élő nagyobbik része talán ekkor hallotta először a „buzgár” kifejezést, mert a makói „nagy buzgár” és a Maros menti árvízi jelenségek sokáig szerepeltek az újságok első oldalain. A válságos helyzetben sor került Makó városának kiürítésére is. Az ezt követő évtizedben a Tisza felső és alsó szakaszán komoly fejlesztések történtek, amelyeknek köszönhetően egészen 2001-ig nem volt fővonalon gátszakadás a folyó mentén. Az 1979. és 1980. év ugyancsak árvizes esztendő volt. 1998 novemberében és 1999 márciusában a folyó felső és középső szakaszán alakult ki veszélyes helyzet, de a lakosság összefogása, hősiessége, a kiváló műszaki irányítás a védekező erő segítségével megakadályozta a töltésszakadást, s ezzel megmentette az egykori ártéren fekvő településeket az elöntéstől. 2000 áprilisában és májusában a magasságát, tömegét, intenzitását és tartósságát tekintve minden addig megvalósuló legnagyobb tiszai árvízről is. A legnagyobb veszélyben Szolnok városa és a középső Tisza vidék volt.

2001 márciusában azonban már a védekező erő hősiessége sem segített. Március első napjaiban a tiszai vízgűjtő terület legmagasabb pontjain is megszűntek az éjszakai fagyok, s erős felmelegedéssel párosulva nagy mennyiségű eső esett a Tisza hegyvidékén. Előállott a legkedvezőtlenebb helyzet, március 1-én a még meglevő havat a meleg eső 1500 m magasságig szinte mindenütt lemosta, s az erdők lepusztítása miatt most már semmivel sem akadályoztatott ár eddig szokatlan gyorsasággal érkezte, március 6-án átszakította a kárpátaljai töltéseket és öntött el határon túli településeket. Magyarországra érve a hatalmas víztömeg átbukott a fejlesztési méretre még ki nem épített töltéseken, s átszakítva a Tarpa menti jobb parti gátat, elöntötte jóformán az egész beregi területet.

A beregi árvíz feltétlen figyelmeztető jel volt arra, hogy az árvízmentesítés érdekében nemzetközi összefogásra van szükség, s egy pillanatra sem szabad elhanyagolni a védelmi biztonság megteremtését. A tarpai töltésszakadás oka kétségtelenül magassági hiány volt, hiszen a minden eddigi maximális vízszintet meghaladó víztömeg ott szakította el a gátat, ahol az előző évben végrehajtott töltésfejlesztés abbamaradt.

Ezzel azonban nem ért véget az árvizes esztendő sorozata Magyarországon. 2002-ben a nyári dunai árvíz tette próbára a védekezők tudását és az ország gazdasági erejét. Több mint

A töltés mentett oldalán kialakuló, homokzsákokkal körbezárt buzgár, 1970.

keresni kell a töltésmagasítás és -erősítés alternatíváit, a biztonsági tartalékot jelentő fejlesztés lehetőségeit.

Amire addig szinte soha nem volt példa, 2006-ban bekövetkezett. A Duna és a Tisza árvize szinte egy időben jelentkezett. Már az év első hónapjaiban tudni lehetett, hogy a Duna német és osztrák vízgyűjtőin az átlagosnál jóval nagyobb hókészlet halmozódott fel, s ez – kedvezőtlen időjárási viszonyok között – árhullámot indíthat el a Dunán és mellékfolyóin. Ezzel szinte párhuzamosan a Tisza vízgyűjtőjén, a Kárpátokban megindult hóolvadást kitartó esőzések gyorsították, előre jelezve, hogy a Tisza völgyében is a szokásosnál komolyabb áradásokra lehet számítani. Március végén – a Morava áradásával is felhízlalt Duna a Szigetközben rendkívüli védekezési helyzetet jelentett. Az ár csak lassan vonult le a magyarországi szakaszán, a szerbiai Titelnél viszont akadályozta a tiszai betorkollást. A így visszaduzzasztott Tisza Szedgednél az eddig mért legmagasabb vízállását érte el úgy, hogy előbb tetőzött itt, mint a feljebb fekvő Szolnokon. Az igen lassan apadó Tisza, a szintén visszaduzzasztott Hármaskörössel olyan tartós árvízi terhelést jelentett az egyre inkább átázó töltéseknek, hogy kevesen hitték, gátszakadás nélkül sikerül befejezni a védekezést. A Duna és a Tisza mentén közel másfél hónapig tartó rendkívüli állapot nagy sikerrel zárult, a gátak kibírták a korábban nem tapasztalt víznyomást.

Hogy ezek után mik a tapasztalatok? Az valószínű, hogy a jövőben sem változnak lényegesen a Kárpát-medence vízgyűjtőjét terhelő éves csapadékmennyiségek, de intenzitásuk határozottan növekszik. Néhány nap alatt is lehullhat az a mennyiség, ami korábban egy hónap alatt esett. Mindez párosulhat az emberi tevékenység következtében megváltozó (felgyorsuló) lefolyási viszonyokkal, ami növelheti a katasztrófaérzékenységet az egykori árterületeken. Szinte egyenes arányban azzal, ahogy ezeken a vidékeken egyre újabb értékek jönnek létre.

Az árvízi fenyegetettség pedig mindig megmarad, s állandóan fennáll. Több mint másfél évszázados tapasztalat mutatja, hogy árvízszintek a védtöltéssel ellátott folyókon folyamatosan emelkednek. Az 1970-es tiszai áradás vízhozama például a szolnoki szakaszon 30 évvel később közel egy méterrel magasabb tetőző szinttel vonult le. A gátak békeidőben történő erősítése, a hullámterek vízszállító képességének fokozása csak egy fontos lépés a szükséges teendők körében.

Fejér László

három évtized múltán rendkívüli árvízi helyzet alakult ki a folyó felső és középső szakaszán. A tiszai árvizek tapasztalatával megedzett vízügyi és katasztrófavédelmi szolgálat a honvédség és az önkormányzatok segítségével úrrá tudott lenni a folyó rendkívüli vízjárási állapotán, s míg szerte Európában hasonló nagyságú árvizek katasztrófákat jelentettek, halálos áldozatokat követeltek, addig itt, a Kárpát-medence „fenekén” sikerrel hártották el a veszélyeket.

Az 1998 novembere és a 2001 márciusa közötti 28 hónapos időszakban levonult négy rendkívüli tiszai árvíz nyomatékositotta: fel kell tárnai, rendszerbe kell foglalni az ármentesítés, árvízvédekezés új lehetőségeit és tartalékait. Mindez azt jelentette, hogy – a feladatok megfelelő sorolásával – a Tisza árvízvédelmi töltéseinek a mértékadó szintre történő kiépítése mellett